

УДК 94 (477.51)

*Олександр Тригуб (Київ),
Людмила Вовчук (Миколаїв)***ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНОЗЕМНИХ КОНСУЛЬСТВ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст. (на прикладі Миколаєва)**

Консульська служба має багаторічну історію. Її виникнення було пов'язане з потребами держави у розвитку зовнішньої торгівлі і торговельного мореплавання. Протягом багатьох століть головними завданнями консульської служби було обслуговування інтересів своєї країни у сфері бізнесу і надання покровительства підданам, що перебувають у Росії.

В умовах формування нової нормативної й договірно-правової бази консульської служби України особливе значення набуває дослідження багатого досвіду, накопиченого у дореволюційний час. Адже саме дореволюційна консульська служба в цілому відповідала вимогам класичного варіанта такої діяльності, обумовленого історичними потребами міжнародного спілкування. Крім того, у другій половині ХІХ - початку ХХ ст. консульську службу як Російської імперії, так і багатьох європейських країн хвилювали проблеми, які актуальні й у сучасних умовах. Не одне десятиліття поставало питання про видання нового консульського статуту з більш чітким визначенням консульських функцій, постійні дискусії викликали питання про об'єм консульських обов'язків у сфері реалізації потреб приватного підприємництва, активно обговорювалася проблема кадрового забезпечення закордонних установ, піднімалися питання про практичну доцільність інституту позаштатних консулів і ін.

Історіографія, яка торкається теми дослідження, небагата. Роботи, яка комплексно висвітлювала питання, якого ми торкаємося, до сьогодні не існує. У той же час, ще в дореволюційні часи з'явилися роботи, які висвітлюють загальні аспекти нашої теми. Серед них можна назвати праці І. Блюнчлі [1], А.П. Вейнера [2], Д. Наумова [3] та ряд інших. Вони дають

загальне уявлення про правову базу діяльності консульського інституту у цивілізованому світі, розкривають основні функціональні сфери консулів.

В останні два десятиліття інтерес до інституту консулів поживався. Було створено ряд робіт краєзнавчого характеру: провідного наукового співробітника Миколаївського краєзнавчого музею Г. Чередниченко [4] та ряд публікацій у пресі [5], які мають історико-публіцистичний характер. Саме тому автор ставить перед собою завдання дослідити діяльність консульських установ іноземних держав у м. Миколаєві.

У ХVІІІ ст. найважливішою консульською функцією було сприяння розвитку торгівлі. Однак обов'язки державного торговельного комісіонера зникли зі сфери діяльності консула. До його обов'язків входило: спостерігати за торговельним ринком, повідомляти про зміни в ньому, які могли завдати шкоди інтересам торгівлі, стежити за доброякісністю привозних товарів, а також за тим, щоб заборонені до вивозу товари не попадали на російський ринок, надсилати інформацію про розвиток російської промисловості і здійснювати контроль над дотриманням трактатів.

Іншим важливим і новим напрямком консульської діяльності стало спостереження за честю державного прапора і надання сприяння приватному і військовому мореплаванню своєї держави. У цій сфері консул був зобов'язано інформувати шкіперів, екіпаж і пасажирів корабля про місцеві закони і звичаї; опікуватися про хворих і поховання померлих; сприяти поверненню збіглих матросів; допомагати екіпажу судів у випадку аварії корабля [6].

Загальна регламентація консульської

діяльності відбувається на початку XIX ст. У Росії вона пов'язана із прийняттям першого консульського статуту 1820 р. [7], де консульські функції дістали розгорнуте визначення. Тому що Консульський статут Російської імперії ґрунтувався на кращих зразках західного міжнародного права, то на його основі й розглянемо основні функції консулів європейських країн.

Головним обов'язком консула стало забезпечення дотримання «прав і вигід Російського народу взагалі по торгівлі й мореплаванню» (ст.1), тобто має своє продовження захист торговельних інтересів своєї країни.

Найважливішою функцією консула було надання заступництва підданам його країни, які могли виявитися в місці його резиденції. Але в цьому випадку іноді консули зустрічалися з випадками шахрайства. Так, у березні 1874 року до англійського віце-консула в Миколаєві Г.А. Стівенса прибув жебрак у лахмітті. Назвавшись підполковником Грейгом, британським підданам, він одержав допомогу, яку йому й було надано: йому дали три рублі (досить велика на той час сума), купили одяг і нагодували. При цьому «приймаючи п. Грейга за англійського підданого п. Стівенса і його сімейство допомагали йому» [8]. Спроби знайти роботу для Грейга виявилися безуспішними, тому що останній виявився шахраєм і пройдисвітом. Згодом Грейг написав Миколаївському військовому губернаторові М.А. Аркасу про те, що Стівенс йому винен нібито 150 руб., що по свідченню Стівенса було абсолютною неправдою [9].

Інший випадок відбувся в листопаді 1867 року, коли британський підданий, уродженець міста Мальти, Олександр Тальяферро, вступивши у змову з власником такелажного магазину Адміралтейства підпоручиком Юрасовим, намагався незаконно вивезти 16 підвод з такелажем. Однак афера не вдалася.

Юрасова був заарештовано, а відносно Тальяферро у великобританське консульство надійшов запит з канцелярії військового губернатора про можливість притягнення його до суду з вимогою – не

видати йому паспорт на виїзд за кордон.

З консульства негайно надійшла відповідь: «Олександр Тальяферро є доторканною особою по справі про протизаконне відпускання йому власником такелажного магазину Юрасовим такелажу, а тому паспорт на виїзд Тальяферро нині за кордон не може бути виданий». Нажаль, поки йшло листування, шахрай залишивши місце проживання, втік від правосуддя [10].

Консул повинен був стежити за відносинами між купцями, надавати їм допомогу в «випадках нещастя, заступлення у випадках події й у всіх обставинах допомагати їм радами й іншими послугами, захищати їх самих, судна їх, власність, права й волю» (ст.16).

Крім того консули іноземних держав повинні були бути присутніми при проведенні всіх урочистих подій і релігійних свят у місті, а також представлятися губернаторові на парадах [11]. Хоча, як свідчив генерал-губернатор «...консули, що перебувають у Миколаєві, і консульські агенти, а також їх родини у високоурочисті дні не завжди присутні на молебнях в [Адміралтейському] соборі» [12].

Консулам було надано право реєстрації актів громадянського стану. Вони могли видавати свідоцтва про народження, про одруження, про смерть російським підданам, що перебували в їхньому консульському окрузі (ст.9). Консул мав право і на юрисдикцію у відношенні підданих Росії, яка в країнах Європи й Америки обмежувалася їхніми торговельними суперечками. Консульський статут оголошував консула головним посередником «у всіх позовах і сварках по справах торговельних і до торгівлі стосовним». Йому необхідно намагатися забезпечувати припинення «миролюбним образом усіх суперечок і незгод, що можуть відбутися між тими, що поселилися в місці його перебування або приїжджаючими туди торговельними людьми російськoпідданими» (ст.55).

Основною функцією консула залишалася охорона комерційних інтересів своєї держави і його громадян. Консул повинен був стежити «за точним дотриманням

трактатів» Росії з державою його перебування, намагатися «підсилити, полегшити і поширити взаємні торговельні зносини» (ст.47-48). У його безпосередні обов'язки входило щотижня надсилати в департамент зовнішньої торгівлі повідомлення про ціни на різні товари, про вексельний курс, про споживчий попит, про іноземний імпорт і експорті товарів у місці його перебування, про нові торговельні угоди держави акредитації. При цьому інформація, що відправлявся, повинна була супроводжуватися аналізом торгово-економічної ситуації в окрузі (ст.50-51). Крім того, раз у рік консулові необхідно було представляти в департамент зовнішньої торгівлі «загальний огляд дій і руху торгівлі у всьому просторі його округу» (ст.50).

Детально визначалися в першому консульському статуті й обов'язку консула в сфері торговельного судноплавства. Йому необхідно було мати «точні відомості про всі прихожі в порти його відомства Російські судна і, що відходять звідти» (ст.16); стежити за тим, щоб ніхто не зловживав національним комерційним прапором. Прибулі в місце призначення консула шкіпери торговельних судів повинні були являтися в консульську установу для перевірки їх корабельних паперів і під час стоянки вважати консула своїм безпосереднім начальником. Під поліцейською владою консула перебував увесь екіпаж комерційного судна. Він розглядав суперечки й конфлікти, що виникали на кораблі між хазяїном, шкіпером і матросами, керуючись правилами Статуту мореплавства, виданого Людовиком XVI в 1681 р. (ст.54). При цьому консул мав право накладати дисциплінарні стягнення на весь екіпаж. Без участі консула заборонявся продаж російських суден. Саме він давав дозвіл на здійснення такої угоди, попередньо перевіривши наявність документів, що надавали це право. У випадку аварії корабля обов'язком консула було надання всілякої допомоги потерпілим. Він повинен був «прийняти під піклування людей і вантаж і намагатися про їхнє збереження всіма способами» (ст.26). Розслідувавши

обставини аварії, йому необхідно було «скласти формальний протокол про втрату корабля й вантажу, ґрунтуючись на докладних письмових показаннях шкіпера й корабельних служителів» (ст.28). Копії протоколу з додатком опису врятованих речей відправлялися в департамент зовнішньої торгівлі й власникам корабля й вантажу.

Так 13 березня 1874 року англійський корабель «Red Sea» з вини російського лоцмана сів у трьох милях від Очакова на мілину. У результаті чого просидівши на мілині, корабель поніс значні збитки й шкіпер і капітан пароплава Вільям Петерсон зажадав відшкодувати йому збитки, звернувшись до англійського віце-консула в м. Миколаєві Г.А. Стівенса [13]. У результаті останній звернувся зі скаргою й рапортом до Миколаївського генерал-губернатора М.А. Аркаса [14].

Губернатор доручив гідрографічній частині Чорноморського флоту розслідувати інцидент, на що остання відповіла: «...попереджувальні знаки в Дніпровському лимані в той час, коли став на мілину пароплав «Ред Сі» остаточно ще не були встановлені і про це не було опубліковано. Отже навігація не була відкрита» і, пише у своєму листі від 27 березня 1874 р. до віце-консула Стівенса М.А. Аркас, «...я не знаходжу ніяких підстав визнати кого-небудь із підвідомчих мені осіб винним, до якого Ви могли б звернутися з вимогою поповнити збитки й затрати» [15]. Таким чином, вимоги консулів не завжди виконувалися, а питання вирішувалося тільки після остаточного розслідування інциденту.

Також відмову одержало прохання австро-угорського консульського агента А. Кулісіча, направлене губернаторові в червні 1888 р. Суть її полягала в наступному: «Товариство мореплавства Австро-Угорського Ллойда, - писав у своєму листі агент компанії, - маючи у виду полегшити торгівлю, знайшло зручним посилати в тутешній порт свої поштові пароплави за вантажем хліба, по призначенню австрійських і італійських портів Середземномор'я й Адриатичного моря.

Тому що пристань навантаження мала, дуже обмежена кількість судів має можливість приставати, тим часом, як інші повинні чекати черги. Цей стан речей приносить збиток нашим поштовим пароплавам, внаслідок запізнення на призначений час відповідних ліній.

На підставі цього, представник вищевказаного товариства, що підписався нижче, має честь звернутися в Австро-Угорське консульське агентство із проханням сприяти перед місцевими владою, щоб на підставі існуючих трактатів між Російською імперією й Австро-Угорщиною наші поштові пароплави користувалися в Миколаївському порту... певним місцем, де б можна було приставати» [16]. Консул, одержавши лист, направив його Миколаївському Військовому губернаторові із проханням «зробити належне розпорядження», але одержав відмову у зв'язку з відсутністю вільних причалів [17].

В іншому випадку вимога англійського віце-консула була більш успішною, але й значно менш обтяжливою для місцевої адміністрації. 8 січня 1880 р. віце-консул Вільям Георг Вагстаф звернувся до губернатора із проханням про видачу дев'ятьом англійським пароплавам свідоцтв, що вони були затримані льодом у Дніпрово-Бузькому лимані і зазнали серйозних збитків не з вини капітана, а винятково по погодних умовах [18]. Відповідно свідоцтво, необхідне для одержання компенсацій від страхових фірм, їм було видано.

Розвиток торгово-економічних і військово-політичних зв'язків Росії в середині XIX ст. викликав тенденцію, спрямовану на розширення і поглиблення консульських функцій, що знайшло відбиття в Консульському статуті 1858 р. [19] Сутність консульських функцій зводилася до заступництва російських підданих, що перебували в консульському окрузі, і захисту інтересів своєї держави в сфері торгівлі й мореплавання.

Обов'язки консула в галузі охорони прав громадян держави, що представляється, у новому Консульському статуті Росії були розширені й уточнені. Консул

оголошувався опікуном і піклувальником «малолітніх дітей і вдів російських підданих, що вмерли в його окрузі», повірником у справах спадкування, третейським суддею в суперечках між російськими підданими, реєстратором актів громадянського стану й нотаріусом.

Так, у вересні 1876 року в м. Миколаєві помер грецький підданий Андрій Іванович Анаргіро, після якого залишився капітал у Миколаївських банках на суму близько 16 тисяч рублів [20].

У результаті відсутності на місці прямих спадкоємців, грецький віце-консул у м. Миколаєві Зігомала 20 вересня 1876 року звернувся до Миколаївського військового губернатора про передачу в його розпорядження всього майна померлого, ґрунтуючись на Конвенції Греції з Росією від 12 червня 1850 р. (§§12, 13), які говорять: «...консули, віце-консули й консульські агенти Росії в Греції й Греції в Росії, або, через брак таких, обопільні дипломатичні місії, будуть мати право, по смерті співвітчизників їх, що не залишили заповіти і виконувачів заповіту, що й не призначили, виконати по своєму обов'язкові або на вимогу сторон, що беруть участь, обряди, потрібні для охорони вигід спадкоємців, попереджаючи про те, місцеве начальство...» [21]. У результаті військовий губернатор М.А. Аркас дав розпорядження Банку не перешкоджати видачі капіталу грецькому віце-консулові Зігомала.

Істотним нововведенням Консульського статуту 1858 р. стало досить чітке визначення нотаріальних обов'язків консула. Консулові було надане право здійснення нотаріальних актів російських підданих і посвідчення своїм підписом і печаткою консульства різних документів (заповітів, доручень, протестів, вірності копій, дійсності підписів і ін.) (ст.2, 16-18, 80).

У портових містах за консулами зберігалися додаткові обов'язки в сфері охорони торговельного судноплавства, головною серед яких залишалося забезпечення «недоторканності всіх прав, наданих відповідними трактатами російському прапору й торгівлі» (ст.47). У

цілому консульські обов'язки в даній області відповідали тим, які були закріплені в першому Консульському статуті. Новим була заборона укладання договору грошової позики під заставу корабля або вантажу (бодмерея) без згоди хазяїна або консула. Уточнювалася поліцейська влада консула над екіпажем торговельного судна, що перебував у місці його резиденції. За консулами зберігався обов'язок «спостерігати за внутрішнім порядком на Російських торговельних судах і розбирати сварки, що можуть відбутися між шкіпером і екіпажем» або хазяїном, опікуючись «про припинення їх миролюбним шляхом». Якщо примирення досягти не вдалося, то консул мав «право робити суд, у якості судді першої інстанції... сообразуясь із Російськими законами» (ст. 99-106).

Консули могли зажадати арешту іноземних підданих своєї країни (наприклад, матросів), направивши відповідну вимогу поліції. У такому випадку поліція брала їх під арешт у присутності консула на загальних законних підставах, але не більше ніж на одну добу, після чого арештованого передавали консулові [22].

Новим для Консульського статуту стало визначення обов'язків консула у відношенні російських військових судів і їх екіпажа. У число консульських обов'язків входило надання всілякої допомоги при закупівлі продовольчих припасів для екіпажа корабля, ремонті судна, контактах з місцевими владою й ін. (ст.20-46).

Функції консулів в області захисту інтересів торгівлі і мореплавання залишилися колишніми. Консули зобов'язані були постійно інформувати владу про все, що могло відбитися на торгівлі і мореплаванні (про видання нових законів, що стосуються торговельної сфери, про укладання нових міжнародних договорів, про зміну тарифів, підвищення і зниження цін на промислові і продовольчі товари і т.п.); регулярно представляти загальні нариси торгово-промислового становища консульського округу; аналізувати розвиток тут російської торгівлі, пропонуючи заходи для її поліпшення.

Положення Консульського статуту не вичерпували всього спектра консульських функцій. На практиці консулам доводилося виконувати розпорядження уряду, далеко не пов'язані зі специфікою консульської служби.

Остання чверть XIX і початок XX ст. характеризувалися і рядом своєрідних рис в економічному розвитку Росії. Прискорений розвиток промисловості з високим ступенем її концентрації, зміцнення ринкових відносин у сільському господарстві, зрощування банківського і промислового капіталу приводили до активного прагнення російських приватних компаній до виходу на зовнішній ринок і, відповідно, загального поживлення міжнародної торгівлі.

Тим часом становище світової торгівлі того періоду також змінилося. На міжнародному ринку з'явилися нові країни, що загрожували похитнути традиційні шляхи експортно-імпорتنих операцій, ускладнилася конкурентна боротьба, змінився характер міжнародних торговельних договорів, в основу яких стали лягати сепаратні угоди зі значно більшими, ніж колись, конвенційними поступками. У цих умовах без допомоги держави підприємцям на зовнішньому ринку було не обійтися.

З метою підтримки приватного бізнесу в 1891 р. російський уряд встановлює протекціоністський митний тариф, виділяє підприємцям значні субсидії, а також намагається розробити програму надання сприяння російській зовнішній торгівлі. Саме тут знову згадують про консулів. У 1895 р. при Міністерстві внутрішніх справ була заснована комісія, завданнями якої стали з'ясування причин падіння цін на російську сільськогосподарську продукцію і пошук виходу із ситуації, що створилася. Комісія дійшла висновку, що основну допомогу в ситуації, що склалася можуть зробити російські консули. Вона звернулася в міністерство закордонних справ із пропозицією розширити консульські функції в області нагляду «за становищем і обстановкою збуту продукції російського сільського господарства, а також за умовами іноземних імпорتنих ринків».

Перелік консульських обов'язків у даній сфері формулювався комісією дуже докладно. Консули повинні були здійснювати «нагляд за хлібними вантажами, що приходили з Росії на іноземні ринки», вивчати умови хлібної торгівлі в довірені їм округах, репрезентувати звіти «по всіх частинах хлібної торгівлі», які планувалося опублікувати в спеціальному виданні [23].

Міністерство закордонних справ у свою чергу звернулося циркуляром до консулів із проханням розібратися в причинах падіння цін на продукцію сільського господарства й відповісти, наскільки можливе виконання консулами покладених на них міністерством внутрішніх справ обов'язків. Відповіді консулів були проаналізовані. Вони сходилися в тому, що «обов'язки консулів не обмежуються одними заняттями по торговельній частині», тому що по чинному законодавстві консули - офіційні захисники прав і інтересів підданих, нотаріуси, «збирачі відомостей по санітарній частині, статистиці, суднобудуванню, юриспруденції, залізничній справі, судноплавству, фінансам, податкам, сільському господарству і т.п.». Крім того, відзначали консули, «вивіз складається не з одного хліба». Великими статтями російського експорту «є мед, худоба, гас, вовна, сало, шкіри, метал», а інтереси російського ввозу страждають від відсутності за кордоном представників російських комерційних фірм. До думки консулів прислухалися й в 1894 р. височайше затвердженою думкою Державної ради були засновані «посади комерційних агентів міністерства фінансів за кордоном». Компетенція ж консулів у питаннях захисту інтересів російського експорту залишилася колишньою [24].

До початку ХХ ст. торгово-економічне суперництво провідних країн світу підсилилося. З метою захисту торгово-промислових інтересів провідних країн Європи ухвалювалися рішення про розширення консульських функцій у торгово-економічній сфері.

У коло питань, що поручаються консулам, увійшли:

1) сприяти й заступництво торгівлі й мореплаванню, інформувати як уряд, так і приватних осіб про стан торгівлі й промисловості й у консульському окрузі і, по можливості, відстоювати доступ туди вітчизняним виробникам;

2) опікуватися про інтереси своїх підданих у Росії й у потрібних випадках надавати своїм підданим захист;

3) спостерігати за правильним виконанням місцевими властями міжнародних договорів, наполягати на їхньому дотриманні і доносити МЗС про всяке їхнє порушення;

4) діяти на правах нотаріусів при здійсненні актів;

5) свідчити законність актів і документів, які повинні одержати законну силу у своїй країні і засвідчувати своїм підписом і печаткою консульства власноручністю підписів іноземних влади і приватних осіб на різного роду документах;

6) давати на прохання приватних осіб і урядових закладів свідчення, що засвідчують факти й обставини, а також видавати й свідчити паспорти підданим своєї країни й іноземцям;

7) завідувати спадщинами своїх підданих у тих країнах, з якими укладені спадкоємні конвенції;

8) сприяти торговельним і військовим судам;

10) виконувати різного роду доручення МЗС і ін. урядових закладів; збирати на користь своєї скарбниці мита за здійснення консульських дій і інші збори.

Наприклад, МЗС Росії вводило нові спеціальні функції консула в торгово-економічній сфері. Консули зобов'язані були «вивчити місцеві економічні, торговельні й промислові умови й вжити заходів до того, щоб бути постійно обізнаними: 1) про фірми його округу товарів, що займаються привозом, з Росії, або таких, які могли б їх звідти привозити; 2) про причини, які викликають більший успіх іноземних товарів на даному ринку перед російськими; 3) про виникаючих у його окрузі нових виробництв; 4) про шляхи повідомлення і розвиток їх у портах його округу; 5) про поліпшення в портових пристанях; 6) про розвиток телеграфів і

телефонів; 7) про стан сільського господарства, урожаї хлібів і успіхах суміжних із сільським господарством виробництві; 8) про скотарство, вивіз і привіз худоби» [25].

Така різноманітна й складна діяльність вимагала від консулів знань російського права, міжнародних договорів, законів держави їх призначення. Вітчизняні закони «про нотаріальну частину, цивільні й карні закони, закони торговельні й про торговельне мореплавання, про військову повинність, про паспорти, про векселі, про гербовий збір і митні» повинні були бути вивчені консулами, відзначалося в циркулярі, у тій мірі, щоб їх дії «відповідали вимогам закону і щоб вони могли давати авторитетні роз'яснення особам, що звертаються до них за допомогою і порадою» [26].

На завершення хотілося б згадати ще про одну консульську функцію – це «почесний шпигун». Не секрет, що багато консулів, працювали на розвідку своєї країни. Не обійшлося без таких і в Миколаєві, де на початку ХХ ст. працювали розвідниками віце-консули Германської – Франц Фришен і Австро-Угорської – Густав Віндшейд, - імперій.

Улітку 1914 року офіцер кайзерівської розвідки Генріх Прохнов, що зарекомендував себе на той час декількома успішними справами, проведеними в тилу сербської армії під час III-ї Балканської війни, одержав наказ очолити диверсійну групу, створену ще на початку десятиліття на заводі «Руссуд» у Миколаєві. Ціль операції, що намічалася, - не допустити вступу в лад чотирьох новітніх лінкорів російського флоту: «Імператриця Марія», «Імператриця Катерина», «Імператор Олександр III» і «Імператор Ніколай I». На порозі стояла велика війна, і німці не без підстави думали, що Туреччина виступить на їхній стороні, але от флот турецький був слабенький у порівнянні з російським.

Диверсійна організація, створена Віктором Верманом*, російсько підданим,

але німцем за походженням і вихованням, на думку верховного германського командування, не в змозі була організувати відносно російських лінкорів що-небудь серйозне самостійно, хоча вона й вела досить ефективну розвідувальну роботу. Крім самого Вермана в групу входили інженери «Руссуда» Сгібнев і Феоктістов, а також член Миколаївської міської управи (згодом - голова) Матвеев. У цього самого Матвеева був засекречений радіопередавач німецького виробництва, за допомогою якого він передавав куди треба всю зібрану інформацію. До війни прикривав це шпигунське гніздо австро-німецький консул у Миколаєві Франц Фришен, але як тільки почалася мобілізація, Фришену довелося покинути Росію [27]. Після цього все частіше й частіше в архівних документах того періоду і періодичній пресі дореволюційного Миколаєва зустрічаються обвинувачення його в шпигунстві. Наприклад, «Миколаївська газета» 25 липня 1914 року публікує замітку наступного змісту: «Нас повідомляють, що колишній германський консул, відомий неогоціант Ф.І. Фришен, що нажив у Миколаєві мільйони і виїхав потім за кордон, пожертвував германському уряду на потреби війни з Росією 50 тис. рублів» [28].

Крім німецької групи, російський дослідник О. Бар-Бірюков вказує, що ще працювала шпигунська група під керівництвом германського віце-консула Вінштайна [29]. У своїх показаннях Верман дав про нього вичерпні відомості: «Я довідався, що Вінштайн є офіцером германської армії в чині гауптмана, що перебуває він у Росії не випадково, а є резидентом германського генерального штабу і проводить велику розвідувальну роботу на Півдні Росії. Приблизно в 1908 році Вінштайн став у Миколаєві віце-консулом. Втік у Німеччину за кілька днів до оголошення війни - у липні 1914 року» [30]. Але за документами такого консула ніколи в Миколаєві не було, але з

* Віктор Едуардович Верман – народився в м. Херсон. Син вихідця з Німеччини пароходчика Едуарда Вермана. Отримав освіту в Німеччині і Швейцарії. Через деякий час став інженером

кораблебудівного заводу «Руссуд». У 1908 р. був завербований до шпигунської групи, що діяла на заводі «Наваль». У 1933 р. арештований органами ОДПУ в Україні і засуджений за шпигунство.

1901 р. працював консульський агент, що вже згадується австро-угорський, германськoпідданий Густав Віндшейд (Gustave Windscheid) [31], який також утік з Росії в 1914 році. Швидше за все саме про нього й мова йдеться в слідчій справі за 1933 рік.

Отже, все-таки головною особливістю діяльності консулів стала її багатофункціональність. Виникши як інститут правового захисту торгівлі й мореплавання, консульська служба в міру розширення і поглиблення міжнародного спілкування ускладнювала свої завдання. Однак серед різноманіття консульських функцій завжди виділялися дві основні - забезпечення прав і інтересів підданих своєї країни за кордоном, а також розвиток і зміцнення торгово-економічних зв'язків іноземної держави з Російською імперією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блончли И. Современное международное право, изложенное в виде кодекса. – М.: В тип. Индриха, 1877. – 561 с.
2. Вейнер А.П. Консулы в христианских государствах Европы и Североамериканских Соединенных Штатах. – СПб.: Тип. кн. В.П. Мещерского, 1894. – 251 с.
3. Наумов Д. Консульское право Европы и Америки. – М.: В тип. Степановой, 1856. – 224 с.
4. Чередниченко Г. Иностранные консульства в Николаеве как культурно-историческое явление XIX-XX столетий // Краєзнавчий альманах. – Николаїв, 2004. - №1 – С.61-67; Чередниченко Г. Европа, каторую мы растеряли // Николаевские новости – 2004. – 17-23 мая – С.3; Чередниченко Г. Консульський квартал // Николаевские новости – 2004. – 24-28 мая – С.3.
5. Барчак А.П. Це було, було... // Південна правда – 1991. – 30 квітня. – С.3; За квартиру консул должен // Родной причал – 2000. – 13-19 сентября (№37).
6. Сафронова Е.В. Становление и развитие консульской службы Российской империи в XVIII - начале XX века. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – С.74.
7. Устав для консулов Его Императорского Величества, пребывающих в Европе и Америке. – СПб.: Троппау, 1820. – 13 с.
8. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), ф.230, оп.1, спр.9466, арк.6-7.
9. Ibid, арк.1, 6-7.
10. Барчак А.П. Вказ. праця.
11. ДАМО, ф.230, оп.1, спр.8512, арк.1-2.
12. За квартиру консул должен // Родной причал – 2000. – 13-19 сентября (№37).
13. ДАМО, ф.230, оп.1, спр.9501, арк.7-7-зв.
14. Ibid, арк.4-6.
15. Ibid, арк.11-11-зв.
16. Ibid, спр.12137, арк.2-2-зв.
17. Ibid, арк.1, 3.
18. Ibid, спр.10620, арк.1-1-зв.
19. Устав для российских консулов в Европе и Америке. - СПб., 1859. – 59 с.
20. ДАМО, ф.230, оп.1, спр.9878, арк.1.
21. Ibid, арк.1-1-зв., 5-5-зв.
22. Ibid, спр.9914, арк.3.
23. Сафронова Е.В. Вказ. праця. – С.81-83.
24. Ibid. – С.83.
25. Ibid. – С.85-86.
26. Ibid. – С.86.
27. Бирюк А.В. Секретные материалы [Электронный ресурс]. - http://zhurnal.lib.ru/b/birjuk_a_w/tajnaimperatricumariimperatritzamaria.shtml
28. Чередниченко Г. Европа, каторую мы растеряли...
29. Бар-Бирюков О. Катастрофа, затерявшаяся во времени... [Электронный ресурс]. - // <http://myrt.ru/news/history/261-katastrofa-zaterjavshajasja-vo.html>
30. Ibidem.
31. ДАМО, ф.229, оп.3, спр.7, арк.1-3.

Тригуб Олександр, Вовчук Людмила. *Основні напрямки діяльності іноземних консульств на Півдні України у другій половині XIX – початку XX ст. (на прикладі Миколаєва)*

У роботі, на основі нових документальних даних, прослідковуються основні напрямки роботи консульських установ іноземних держав, що знаходилися та діяли у Миколаєві у другій половині XIX – на початку XX ст.

Trygub Olexander, Vovchuk Lyudmyla. *The basic directions of activity of foreign consulates in the South of Ukraine in second half XIX - the beginning of XX century (by the example of Mykolayiv)*

In work, on the basis of the new documentary data, the basic directions of work of consular institutions of the foreign countries which were are traced and operated in Mykolayiv in second half XIX - in the beginning of XX centuries.

Надійшла до редакції 10.12.2007 р.